

ПРИВАТНА ВОЈНА
ПРЕДУЗЕЋА

НОВО ИМЕ ПЛАЋЕНИКА

Капацитети војне и безбедносне индустрије у приватној својини расту, при чему се вредност њихових годишњих уговора процењује између 10 и 20 милијарди америчких долара, а наводе се и бројке од готово сто милијарди. Број и величина приватних предузећа у војном сектору нагло су порасли након завршетка хладног рата. Иако је јавна сфера увек сарађивала са приватним предузећима за обезбеђење, појава приватних војних предузећа као важног фактора у оружаним сукобима и као пружалаца безбедносних услуга у нестабилним подручјима покреће питања о улози националних држава као примарних војних актера.

Велика приватна војна предузећа сада обављају послове који донедавно били резервисани за оружане снаге. Наоружани радници у сектору безбедности штите лица, зграде и постројења, испоруку хуманитарне помоћи и активности грађевинске реконструкције... Оклевање да се одржавају или ангажују гломазне стајаће војске јача такву тенденцију и оружане снаге чини више зависним од приватних војних субјеката.

Приватна војна предузећа специјализована су за обуку оружаних снага борбене намене и функцију подршке. Компанија Executive Outcome, на пример, преокренула је занемарени сукоб у Сијера Леонеу, а Military Professional Resources Inc. значајно је променила равнотежу снага на Балкану. Приватна војна предузећа пружају обуку за мировне операције и друге услуге у вези са војском за мировне и стабилизационе операције од Конга до Хаитија.

■ ИРАЧКО ТРЖИШТЕ

Захваљујући екстензивним активностима у Ираку, и у мањој мери Авганистану, приватни војни сектор цвета. Ирак је највеће приватно војно тржиште у модерној историји и полигон за тестирање правца у коме ће се развијати приватни комерцијални војни сектор. Процењује се да више од 20.000 „приватних ратника“ комерцијалних војних предузећа ради по уговору за владе Ирака и Сједињених Држава. Таква предузећа пружају услуге безбедности у опасним зонама, док се конвенционалне оружане снаге концентришу на чисто војне операције. У том бизнису вредном милијарде долара, компаније као Kellogg, Brown and Root (KBR) имају десетине хиљада запослених у Ираку и Кувајту који држе линије снабдевања и управљају војним базама.

Дебате о приватним војним предузећима део су ширих расправа о приватизацији владиних функција. Спољно ангажовање приватних лица за обављање кључних активности оружаних снага могло би дугорочно да утиче на војне институције. Чак и ако су нека од њих више паравојни и парадржавни субјекти, приватна војна предузећа нису интегрални део операција. Она су независни субјекти, одговорни, пре свега, за сопствену фирму.

Људи који по уговору раде за цивилне институције или предузећа, само лабаво координирају са оружаним снагама у зонама сукоба и понекад могу, иако то не желе, бити укључени у непријатељства. Дефанзивна природа њиховог мандата може се променити тако да укључи офанзивну акцију

ради одбијања напада. Понекад цивилна намена неког објекта, који је под заштитом приватног војног персонала, није непроменљива и тај објекат може да постане војни циљ, који се легитимно може напасти.

Експанзију приватног војног сектора прати растућа забринутост због улоге приватних комерцијалних интереса у војним питањима и, нарочито, нерегулисана употреба силе запослених у приватним војним предузећима. Неки сматрају да је ангажовање таквих фирми природна еволуција безбедносних захтева држава које нису у стању да задовоље све безбедносне потребе сопственим снагама. Други то сматрају еквивалентом повратку плаћеника или, у коначном исходу, слабљењем способности државе да задржи свој монопол на употребу силе.

Иако је јавна сфера увек сарађивала са приватним предузећима за обезбеђење, појава приватних војних предузећа као важног фактора у оружаним сукобима и као пружаоца безбедносних услуга у нестабилним подручјима покреће питања о улози националних држава као примарних војних актера.

■ ПИТАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Насупрот плаћеницима који дејствују скривајући се, приватна војна предузећа отворила су канцеларије са дефинисаним управљачким структурама, развијају свој корпоративни имиџ и публицитетом привлаче нове клијенте. Бивши војници разних армија бивају често укључени у плаћеништво ради свргавања неке владе у постколонијалним и конфликтима сличног типа. Често слична конвенционалним снагама, приватна војна предузећа раде отворено, под одговорном командом, уз стриктну хијерархију, дисциплински систем и униформе попут војних, а тврде да делују у складу са законима и обичајима рата и земље домаћина. У коначној анализи, међутим, она раде према инструкцијама клијента. У заједничком је интересу и клијента и уговарача да се обавезу инструкцијама и правним одредбама.

Активности изван законског оквира могле би озбиљно да утичу на изворне принципе војних фирми и њихов корпоративни развој, пошто може доћи до поштравања регулативе или чак забране њиховог рада. Захтеви уговора, а нарочито добра правила о ангажовању, од кључне су важности за праћење експанзије војног предузетништва у оружаном сукобу.

Када је приватним војним предузећима дозвољено да користе елементе владиних овлашћења, њихово понашање ће, према правилима државне одговорности, моћи да се припише државама. Коначно, држава може, чак и када не контролише приватно војно предузеће, да сноси одговорност за свој пропуст.

■ СПОРНА УЛОГА

Члан три Женевске конвенције прави разлику између лица која узимају активно учешће у оружаним сукобима и оних која то не чине. Његова оригиналност лежи у чињеници да регулише права и обавезе и за лица која нису једна од страна у споразуму који су закључиле државе. Тај члан строго поставља обавезе недржавним покретима или групама, који често имају главну улогу у данашњим ратовима.

Људска права се у ширем смислу посматрају као обавеза и за недржавне субјекте. Обично се мисли на побуњеничке или устаничке покрете који се боре против владе или између себе. У непријатељствима одређеног трајања и интензитета, такве организације, као и државе, морају поштовати права и обавезе које проистичу из међународног хуманитарног права.

У неочекиваној одлуци Врховног суда САД, чак и поједини борци у такозваном „глобалном рату против терора“ могли би да се нађу под ударом члана три, иако не постоји територијална надлежност државе и њихова припадност било којој страни у оружаном сукобу није доказана.

Међународно хуманитарно право такође одређује основни законски оквир за активности запослених у приватним војним предузећима у време оружаног сукоба. Пошто је разлика изме-

ђу ратног права и права ратовања основни аксиом хуманитарног права, разлог за учешће у непријатељствима је за њега ирелевантан.

Таква предузећа могу се понекад сматрати страном у сукобу и подлежу основним захтевима хуманитарног права. Веза са државним субјектима, међутим, компликује правна разматрања, нарочито у међународним оружаним сукобима, пошто приватна војна предузећа све више ангажују на начин, до скоро резервисан за оружане снаге државе.

■ ТРАГАЊЕ ЗА МЕРОМ

Убијање, киднаповање и притварање приватних војника, те постављање заседе и варварско сакаћење четворице америчких „приватних лица по уговору“ 2004. године и приказивање видео-снимка неколицине њих како убијају ирачке цивиле годину дана касније, указује на потребу да се права и обавезе запослених у приватним војним предузећима јасно дефинишу. Веома је ограничена основа за класификацију лица као бораца по међународном хуманитарном праву и, сходно томе, права на заштићени статус ратног заробљеника. Лица задужена за на-

бавке, која прате оружане снаге и којима су издате идентификационе карте, губе то право уколико учествују у непријатељствима. Већина приватног војног персонала би се, по међународном хуманитарном праву, сматрала цивилима и, осим ако не узму активну улогу у непријатељствима, као цивили су заштићени од напада. Ипак, све веће ослањање на такав персонал у поменутих улогама утиче на међународно хуманитарно право, ако се они позивају да делују на начин који би могао бити тумачен као директно учешће у непријатељствима.

Главни принцип разликовања особа које учествују у непријатељствима или не у пракси је растегнут приликом тумачења разноликости акција које приватни војни персонал предузима у оружаном сукобу.

Нелагодност и сумња у приватна предузећа која потенцијално користе смртоносну силу и тежња која узима маха да се оружане снаге ослањају на приватне војне субјекте, показују потребу спречавања могућих последица. Постоји намера да државе и приватна војно-безбедносна предузећа обезбеде и промовишу поштовање међународног хуманитарног права у подручјима сукоба, те да проуче и развију опције и регулаторне моделе, али и друге одговарајуће мере на националном, регионалном и међународном нивоу. ■

Том ПФАНЕР (Главни уредник Међународне ревије Црвеног крста)